

en passende Præmie at fremlokke noget tilstrækkeligt
Oplysende om en saa vigtig Gjenstand.

Otto Lemvigh.

Udtog af nogle til Landhuusholdningsfel- skabet indkomne Beretninger om Rust og Brand.

Under 13de Juni 1829 udstødtes igjennem de of-
fentlige Tidender følgende

”Opfordring fra Landhuusholdningsfeltskabet.”

”Da det er af Vigtighed at faae samlet saa-
danne Erfaringer, som kunde tjene til Oplysning
om Aarsagerne til Rust hos Rugen, saa ønskede
Seltskabet, at Landmænds Opmærksomhed maatte
være henledet paa denne Gjenstand naar og hvor
der frembyder sig Leilighed til at gjøre Jagttage-
ser derover. Hvo, som enten i Aar eller i et kom-
mende Aar med den fornødne Ugtpaagivenhed maat-
te anstille saadanne Jagttageser, der kunde bidrage
til Gjenstandens nærmere Belysning, opfordres her-
ved til at meddele Seltskabet sine Erfaringer i en
Besvarelse paa følgende Spørgsmaale:

- 1) Over hvilket og hvor stort et District strække
Meddelerens Erfaringer sig?
- 2) Har der i dette District vixt sig Rust paa
Rugen? overalt, eller kun hist og her? i be-
tydelig eller ringe Grad?

- 3) Har Rusten fornemmelig viist sig nær ved Sumppe? ved Skove? ved levende Gjerder? ved Berberishække? eller ved eenlige Berberisbuske? Stod Rugen, da Rusten først viste sig, i Læ af Skove, Gjerder, o. s. v., eller havde Vinden en saadan Retning, at den kunde bestryge denne Sæd?
- 4) Har Rusten mere viist sig ved den ene Side af de nævnte Gjenstande, end ved den anden, og da ved hvilken?
- 5) Paa hvilken Tid viste Rusten sig først?
- 6) Var der, umiddelbart før den viste sig, enten stærk Taage, eller Nattefrost?
- 7) Have visse Arter af Rug især viist sig udsatte for Rust, og hvilke? Har Rusten mere hjemsogt den tidligt end den sildigt saaeede Rug? mere stærkjødret Brakrug, end den saakaldte magre Rug efter Erter eller Kartofler?

Besvarelsene bedes indsendte til Selskabet i Efteraaret.”

De Bidrag, som Selskabet, i Anledning af denne Opfordring, hidtil har modtaget, ere kun faa, og de lede ikke til bestemte Resultater. Desuagtet og endskjøndt den Formodning, som i et Par af Beretningerne yttres, at Berberisserne skulde være Marsag til Rust, trænger til yderligere Stadfæstelse, leveres dog her et Udtog af Beretningerne. Muligt ville flere, netop paa Grund af den Menings-

forskjellighed, som endnu hersker i denne meget om-
tvistede Sag, ved disse Meddelelser finde sig op-
fordrede til at anstille Jagttagelser over Gjenstanden.

1.

(Af en Skrivelse, dat. 21 Juli 1829, fra Amtmand,
Ridder Jespersen paa Bornholm.)

”Paa Bornholm er der ikke, saavidt vides, no-
genstunde kjendt Rust paa Rug. Foruden at jeg al-
drig selv har hørt tale om saadan Rust, have flere
gamle Bønder og Andre, med hvem jeg har talt
herom, alle forsikret, at man her ikke kjender til
samme, hvorimod nogle Enkelte have sagt, at her
— dog kun sjelden — er seet et Slags Rust paa
Havreskraaet. Da jeg imidlertid selv ikke har seet
eller erfaret dette, saa kan jeg ikke bedømme om
den er liig den Rust, som kommer paa Rug, hvil-
ken jeg har seet i Jylland, men efter den Beskri-
velse man har givet mig, skal den, som her sjelden
er erfaret paa Havre, ikke være den uliig, som an-
dre Steder kommer paa Rugen.

Man vedbliver endnu hos de Fleste paa Born-
holm at saae Rug først i den sidste 3die Deel af
October og at paaftaae, at den, som saaes saa sild-
dig, giver bedst i Skjeppen, ligesom man og i Nar
antager, at den sildig saae Rug er bedre end den
tidligere, men efter den Erfaring jeg selv har,
er dette neppe rigtigt: da Enkelte som have saaet
tidlig, især i de foregaaende Nar, have saaet fortrinlig

god Rug. — Det er derfor nok mere, for at fors-
svare gammel Skik og Brug, end af virkelig Grund,
at man gjør denne Paastand.”

2.

(Af en Skrivelse, dat. 17 Aug. 1829, fra Pastor Skou-
boe til Birnæs paa Lolland.)

”Ved min Ankomst til Kaldet her i Aaret 1811
var der plantet Berberisser i den for østre Haves
gjerde. De vare kun smaae Buske, vel blot et
Par Aar gamle. Sommeren efter blev min Na-
boes, en Gaardmands, hele Hvedemark vesten
for Haven angreben af Røst; og ingen af mine
Sognemænd havde forhen seet et saadant Syn.
Jeg tænkte over, om Berberisserne kunde være Aars-
sag til Sigt. Men da de vare saa smaae, og
Haven, fuld af Træer, laae imellem dem og Mars-
ken, fandt jeg det ikke rimeligt. — Aaret efter hav-
de Manden Winterkorn sønden for Haven: og det
blev uangreben. Muligt havde da ikke været Nor-
denvind denne Sommer, der desuden var tørrere
end 1812. — Imidlertid ryddede jeg disse Berber-
isser for at beplante Gjerdet med Svedskeblomme-
træer; men lod et Par Buske ved hver Ende staae,
ifald min Kone vilde bruge dem til Syltning.

Aar 1817 hører jeg 2 a 3 Uger før Høst min
Naboe, en Hunsmand, meie Rug tæt østen for
min Have. Jeg træder op paa Gjerdet og spør-
ger: hvad gjør J? — Ja, svarer han, der er in-

gen Kjerne i det, jeg veed ikke, hvorledes det gaaer til, der har i nogle Aar aldrig været Kjerne i Vinterfornet her, saa jeg tør ikke saae her mere. — Jo, saae J kun, svarte jeg, og J skal nok saae Kjerne. Jeg lod strax Berberisserne rydde — og Tilfældet har aldrig havt Sted siden. Samme Aar havde jeg Hvede tæt norden for Præstegaarden; men en Lade uden for Gaarden, og Huusmandens Huus tog af for Haven, saa kun et lidet Strøg af Marken laae aaben for den. Da Hveden meiedes, sagde man mig, at netop dette Strøg, der laae aaben for Haven, var angreben af Ruff, og det øvrige ved begge Ender var uskadt. — Samme Aar mødte jeg om Aftenen en Mand paa Gaarden, og spurgte: hvor gaaer det med Høsten? Godt nok, svarte han, kun at min Hvede er ligesom N. Ns. for nogle Aar siden. — Denne Mand havde til Naboe en Mand uden for Bondestanden. Han spurgte jeg siden: har De ikke Berberisser i deres Have? Jo i min Humlehave. Ligger, spørger jeg videre, ikke N. Ns. Wintermark nordost for deres Have? Jo affurat. Ja, saa er deres Berberisser Aarsag, at hans Mark er fordærvet; thi vi have havt Sydvestvind hele Sommeren; og De bør rydde dem. En anden Mand's Rugmark $\frac{1}{2}$ Sjerdingvei nordost for bemeldte Have var samme Aar angreben, dog ikke saa stærkt. — Samme Aar var jeg i en Præstes Have, hvor der var mange Berberisser. Han havde saaet et Beed Rug hos dem

for at gjøre Forsøg — og der var ikke en eneste Kjerne i Rugen.

Dette er mig temmeligt gyldigt Beviis for, at Berberisfer visse Aar, og under visse Omstændig: heder ere Aarsag til Rust ikke blot paa Rug, men ogsaa paa Hvede; skjøndt det er mig ubegribeligt og uforklarligt, hvorlunde faa Smaabuske, plantede inden for et høit Tjørnegjerde, kan affødekomme Sligt. — Bemeldte Sommer var vaad og kold med uroligt Veir og næsten uafbrudt Vestenvind. — Da Selskabets Opfordring just kommer i Uvisen i Aar, formoder jeg, at Rust har vilst sig nogle Ste: der forrige Sommer, der var vaad uden tillige kold og urolig. Og jeg tør deraf slutte: at i Somre, som ere tørre, og Veirliget stadigt, gjøre Berberisfer ingen Skade.

Jeg tilføier, at her i Sognet har aldrig været Tale om Rust, hverken før, eller siden disse Berberisfer bleve ryddede.”

3.

(Efter en Indberetning, dat. 29 Mai 1830, fra L. G. Nielsen og Hans Christensen i Overlund ved Viborg.)

”Ifølge det Kongelige Landhuusholdnings-Selskabs Opfordring, om at anstille Jagttagelser over Rust paa Rugen, har undertegnede bestræbt os for efter bedste Evne at besvare de Spørgsmaal, som ere opfastede desangaaende.

1. Vor Erfaring strækker sig kun over Usmild:

kloster Sogn, beliggende i Synderlyng Herred, Viborg Amt.

2. Kusten har viist sig overalt i hele Sognet, dog mere midt i Sognet, paa Overlund's Byes Mark, end mod Syd og Nord.
3. Da Usmildkloster Sogn ligger til Øster for Viborg, hvorfra det kun er adskilt ved en Søe, i hvilken By der findes saavel store Berberishække som eenlige Berberisbuske, saa formoder man at Kusten hidrører fra samme, fordi denne almindelig viser sig, efter flere Dages vedholdende Blæst fra Vesten; end mere bestrykes Formodningen derved, at i to Aar, Hs. Høivelbaarenhed Hr. Stiftsamtmand Schönheider i Viborg bevirkede hos Berberisernes Eiere, deres Afkapning før Blomstertiden, tog Rugen i Usmildkloster Sogn ingen Skade. Egnen har ellers en høi Beliggenhed, og ligger hverken i Læ af Skov eller Gjerder.
4. Kusten viste sig mere mod Vesten, end mod Østen.
5. Den 11te Juli viiste Kusten sig først, efter 6 til 7 Dages vedholdende Blæst fra Vesten.
6. Umiddelbart før Kusten viste sig, indtraf hverken Nattefrost eller stærk Laage.
7. Om visse Arter af Rug have viist sig mere udsatte for Kust end andre, derom har vi ingen Kundskab; thi den almindelige Sæde:

rug, som her bruges, er den saakaldte brune danske Rug. At Rusten mere angriber den sildigt end den tidligt saaede Rug, er uden al Tvivl; da der i hiin bliver saa godt som ingen Kjerne; thi paa vor egen Mark var et Par Ugre saaet omtrent tre Uger sildigere, og denne gav kun en Skjeppe af Traven. At Rusten har vüst sig mere paa stærkt gjødet Brakrug, end paa den saakaldte magre Rug efter Kartofler, har vi ikke kunnet skjøne. Desuden viser Rusten sig ligesaa vel paa stærk sandige, som paa muldrige Jorder.

4.

Skolelærer Holck i Højselager ved Nyborg har i Efteraaret 1829 meddeelt Selskabet nogle Bemærkninger om Rust paa Rugen, hvilke han lod indrykke i Iversens slyenske Avis No. 124 for 1814. Efter hans deri bekjendtgjorte Erfaring "ere Rustpletterne ingen Plante, ligesom de ei heller have andet tilfælleds med de brune Svampe paa Berberisfer og Stikkelsbær, end Farven, da disse ikke smitte som Rusten eller lade sig stryge af som denne i de første Dage. Men naar Rugen staaer i frodig Væxt og der da efter Regn og Varme kommer lidt Nattesfrost eller meget kold Blæst fra Nord og Øst, vil man finde, at Halsen eller den tynde øverste Deel af Rugstraaet ved Axet, 3 til 4 Tommer langt, er bleven hvid og tør, saa at ingen flere Gafter kunne

2 Binds 1 Hefte. (5)

stige derigjennem. Fra dette Dieblif faaer Kjernen ingen Næring mere fra Roden, og da denne endnn vedbliver at drive Safter op i det øvrige, friske og frodige Straae, sprænges Saftkarrene, og Vædsterne flaae ud paa alle Sider af Straaet, der allerede den anden og tredie Dag efter begynder hist og her — men altid først hvor Rugen er frodigst — at vise sig som enkelte røde Pletter, der nu daglig tiltage, og indeholde i Begyndelsen et fugtigt rødt Pulver, der siden tørres, falder af, gjør Jorden rød, og smitter Klæderne, naar man gaaer igjennem Rugen. Pletterne, der paa frodige Havres og Hvedes Straae kunne blive hele Sommer lange, blive siden sorte og Straaet skjørt, men ikke udueligt til Fodring.”

Uf sine Jagttagelser uddrog Hr. Holck følgende Resultater: ”1. Man maae saae sin Rug og Hvede saa tidligt som muligt, da Rusten gjør mindre Skade paa den fremmelige, end paa den silbige Sæd. 2. Man bør ei inddele sin Jord i flere Indhegninger, end høist nødvendigt, og ei beplante Mellemgrøfterne med Berberisser, Hæsler og alt for løvrige Bærter. 3. Dersom denne Landeplage (Rusten) skal vedvare, vorder man vel nødt til at tage Rug til anden eller 3die Halm efter Brak, istedetfor til første.”

Til det, han saaledes i Maret 1814 lod bekjendtgjøre, har han i sin Meddelelse til Selskabet føiet nogle Bemærkninger, som han deels siden har gjort,

deels dengang holdt tilbage formedelst Noisens ind:
skrænkede Rum. Deraf optages her Følgende:

"Jeg har her et Par mærkelige Erfaringer, som
fremfor alt bestyrke min Sætning: at Kulden er
Aarsag til Rusten.

I Aaret 1805 var Rusten her i Snen saare
udbredt, og man havde Noie med at faae god Sædes
rug. Min var ganske sund, og jeg solgte flere Løn:
der til adskillige Bønder endog fra andre Sogne,
som endda sendte mig deres Karle til at tærste den
ud og betalte den med 12 Rbd. Ld. Aarsagen til
Rusten dengang, var en i flere Dage vedholdende
stærk Blæst fra Nord. Min Mark, en aflang □, som
løber Sønder og Nord, er deelt i to ved en Bold,
som løber tværs over. Fra denne har det Fald, hvori
jeg da havde Rug, stærkt Fald imod Sønden. Blæ:
sten tørnede derfor imod Bolden og gif ganske over
Rugen, hvorimod alle de Rugmarker, som vare ud:
satte for Vinden, bleve fordærvede. — Et endnu
mere mærkeligt Exempel har jeg fra 1810. Agrene
i den Loft, jeg har lagt til Degne:Entesædet, løbe
ligeledes imod Sønder og Nord, og den Uger, hvori
jeg dengang havde Rug, støder imod Norden til
det derpaa liggende Huus og mod Sønden til Heg:
net. Det blæste dengang ligeledes i 3 Dage fra
Norden; da Blæsten var forbi, gif jeg, som sæd:
vanlig, ud at see til Rugen, og gif hændelsesviis
ned ved Hegnet, eller den søndre Ende af Ugeren,
og fandt, som jeg ventede, Straaene hoide endog

længere ned end ommeldt. Der var saaget 3 Skjæpper Brakrug, og naaget der ikke var en eneste Ruspplet at see, falbød jeg Afgrøden for 4 Skjæpper, men Ingen vilde kjøbe. Faa Dage efter indfandt Rusten sig i Mængde, og jeg besluttede at høste den strax, for at redde Halmen. Lykkeligviis gif jeg Dagen efter midt over Ageren, og fandt til stor Forundring her kun enkelte Ruspletter; jeg gif nu ned til den nordre Ende, som laae i Læ under Husset, og Rugen var der ganske frisk, saa jeg endda avlede 2 Edr. og 3 Skpr. Dette oplyste mig ganske om, hvordan min Rug i Marken 1805 var bleven skaanet; det jeg dengang ei kunde begribe.”

”Jeg har siden havt Leilighed til at see Gaardene Aalhykke og Rødfilde, og fundet een og samme Grund til Rusten paa begge Steder: ved Første Kulden fra den udtørrede Søe og den kolde Slotsauge, og ved Sidste de side Enge og Kilder. Eieren af den Første, Hr. Etatsraad Leth, var saa stor en Fiende af Berberisferne, at han erholdt afdøde Prinds Christians Tilladelse til at udrydde dem af Slotsaugen i Odense, som støder til hans Mark, imod Godtgjørelse til Gartneren. Eieren af den Sidste, som havde Berberisfer i Mængde, fredede og forsvarede dem fjækt endog imod voldeligt Overfald af Egnens Bønder, der, saavidt vides, havde besluttet at udrydde dem med Magt. Paa begge Steder vare de lige uskyldige, og har Rugen paa Aalhykkaard i de senere Aar, da man kun har hørt lidet tale om

Kuften, været forskaaet for den, har den sikkert ikke mindre været det paa Rødfilde.”

5.

(Af en Skrivelse, dat. 16de August 1830, fra Hr. L. MüLertz paa Karbyegaard ved Kallundborg.)

”Forrige Aar (1829) tilberedte jeg i Sommeren et Stykke Jord paa min Lod her paa Gaarden af fem Tønder Lands Størrelse; Jorden er temmelig leeret. Ved Oct. Hansdag udfjørt jeg Gjødning derpaa, efter at Jorden havde modtaget en Pløining paa langs og engang paa tværs, og begge Pløiningen ledsaget af Harven og Tromlen. Gjødningen blev strax udstrøet og snarest muligt nedpløiet; saaledes laae Jorden indtil d. 13de October, da jeg Dagen forud havde ladet den stærkt gennemharve og borttrydde nogen ubetydelig Ugerkaal, som fandtes derpaa. Den 8de Octbr. forhen havde jeg læstet 5 Tdr. Hvede med Kjød og Sildebage, $\frac{1}{4}$ Skp. smaat Salt og $\frac{1}{4}$ Skp. Meelkalk. Af denne Hvede blev de 4 Tønder udsaaet bemeldte 13de October uden foregaaende Pløining, men derimod nedfrøiet med den Lerchenborgske Exstirpator, der gik 4 Tommer dybt, og da Dagen medgik, blev Hveden kun harvet over med 2 Tønder paa samme Led som den var nedfrøiet; om Natten derpaa faldt den bekjendte store Regn, og d. 14de Octbr. et Sneelag af 12 Tommer; det frøs, men den 20de var Jorden i den Tilstand, at man til Rød kunde lade Hestene gaae

over den; jeg udsaaede da den 5te Lønde Hvede, og da Jorden ei kunde bære Hestene efter at den var givet 2 Tænder, lod jeg det beroe derved, og pløiede blot nogle faa Vandfurer. Som Frosten begyndte, var Hveden netop ved at frempippe af Jorden; men et godt Sneelag dækkede den indtil Foraaret; da frembrød den af Jorden, staaer tæt sluttet, endskjøndt i Førstningen i Rader, og har opnaaet en anseelig Væxt, er den bedste Hvede her i Egnen og fuldkommen reen for Ukrud, men ei for Brand; der findes endeel store Brandax med Støvbrand udi, saavel i den først som sidst saaede, og begge Udsæd staae lige frodig. Efter hidtil antagne Principer burde man formodet, at den i 12 Dage henlagte læskede Hvede gav ingen Brand, men her er ingen Forskjel at kjende. Det er derfor rimeligt at Støvbranden hidrører: enten fra ufuldkomne Kjærner, eller fra Glashvede; hvilket jeg dog nærmere skal see at udforske.

Jeg har imidlertid erfaret, at Grønjord uden Gjødning har givet mindre Brand, end Stubbejord, som har været gjødet. Jeg opbryder min Jord til Hvede strax efter Oct. Hansdag, med en 3 Tommer tyk Fure; denne Jord er 2aarig Raigræs (da Klesser ikke vel lykkes i tørre Aaringer); Jorden er ganske fri for Qvikrødder, bliver nogen Tid efter harvet og stærkt tromlet; saaledes henligger den indtil de første Dage i October, da den bliver pløiet 7 Tommer dybt, 6 à 8 Dage derefter besaaet med